

ΝΕΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΧΡΟΝΟΣ 1 — ΤΕΥΧΟΣ 6 — ΑΘΗΝΑ 5 Απριλίου 1947 — Γραφεία Θεμιστοκλέους 11 — Τιμή φύλλου Δραχ. 500.—
ΔΙΕΥΘΥΝΤΕΣ Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ — ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΣΑΚΙΡΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΑΟΣ

Της Ρωμιοσύνης πρωτογιέ, βαθεία φωνή σου κράζει
λουλούδιαν στα στήθια σου τον Σείριο και τηνΠούλια
τα πάθη της υπομονής και της σκλαβιάς τ' αγιάζι,
μα στων φρυδιών σου τ' άναμα σαλεύουν αετοπούλια...

Της Κλεφτουριάς τ' ανάβλημα, τ' ακροπατήματα της
μέσ' απ' τα Μεσολόγια της κι απο τις Αλαμάνες
σ' έφερε στις Καισαριανές ο πρώτος ανοιξιιάτης
καί στα Χαϊ'δάρια χόρεψες μανάδες μ' αδερφάδες..

Παλικαριάς τα μάτια σου κι αγάπης δροσαγέρια
και κρεμεζοτριαντάφυλλα γύροι φωτιάς κι ανέμου
σκώθηκαν μες την καταχνιά ψηλά τ' άσπρα σου χέρια
ρομφαίες θανάτου κιόπου δεις σε καρτερούνε γιέ μου.

Και τρέμει η γη, βροντά ο ουρανός και τον ερόγιαλίζει
κι όπου χτυπάς σε νιώθει ο αχός, ξυπνούν καημοί και
[θρύλοι,
και σου λαλούν κι εσύ νογάς πως η Γενιά τ' ορίζει :
της Λευτεριάς ο ανασασμός λόγου σοδειά στα χείλη...

Χαλκοβαμένα τα βουνά, μενεξεδένιοι οι κάμποι...
Χρυσό ροδάκι γύριζε την ευτυχία να κλώσει
σύνναυγα νάρθει κι η χαρά σιγαληνά να λάμπει
στης Δικιοσύνης τα πυρά γαρύφαλλα ως τριτώσει.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ

ο ο ο

ΕΤΣΙ ΜΟΥ ΣΤΑΘΗΚΕ Ο ΤΑΪΓΕΤΟΣ

Έτσι μου στάθηκε ο Ταΐγетος. Όπως ο κόρφος
της μητέρας μου.

Με πότισε γαλάζιο απύ αίμα, ήλιο και πράσινο
Για να μου δέσει την ψυχή όπως την πέτρα-του.
Για να χαράξει στην καρδιά-μου τις μακρές χαρά-
δρες του.

Να σχηματίζει μες στη ζωή-μου δώδεκα κορφές
Για ν' ανεβαίνουνε τα αισθήματά-μου με μοναδικό-
όνειρο τον ήλιο.

Με δίφα τους μοναδική τον ήλιο.
Δίφα βαθεία σαν ωκεανός. Υψηλή σα φεγγάρι.
Δίφα που να τη λυπηθεί ο Θεός!

Γύρω τριγύρω στην καρδιά-μου τα γεράνια στέφανα
των γκρεμών-του.

Ρωγμές για ζώα. Νεροσυρμές. Ελάτια κι αγριοπε-
ρίστερα.

Κι ένας αητός απάνω-μου να σπαθίζει τα σύννεφα.
Κι ένας αητός απάνω-μου να σκάφτει τις βροντές.
Ζητώντας νάβρει μέσα τους ένα σπινθήρα. Έτσι
Μου στάθηκε ο Ταΐγетος όσο να γεννηθούνε
Τα δυό παιδιά του Θεού μέσα-μου. Η ποίηση και η
αγάπη.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Άρθρο του ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΡΔΑΤΟΥ

Η ΤΕΧΝΗ είναι κοινωνικό φαινόμενο. Αυτό
υποστηρίζουν οι μαρξιστές. Δεν αρκεί ό-
μως να το παραδεχτούμε αυτό, πρέπει και
να το δικαιολογήσουμε ιστορικά. Αυτό
μπορούμε να το κάνουμε αν εξετάσουμε τις
πρωτόγονες μορφές της τέχνης, δηλαδή
την αρχή της. Η γένεση της τέχνης είναι το βασικό
ζήτημα με το οποίο πρέπει να καταπιαστεί ο ιστο-
ρικός της αισθητικής για να μπορεί να δώσει σω-
στές απαντήσεις σε κείνους που δεν παραδέχονται
πως η τέχνη είναι κοινωνικό φαινόμενο.

Αν λοιπόν συμβουλευτούμε το άφθονο υλικό που
έχει μαζευτεί από εθνολόγους, ανθρωπολόγους και
κοινωνιολόγους το σχετικό με την κοινωνική οργά-
νωση και τις λατειακές συνήθειες των πρωτόγονων
και καθυστερημένων λαών της Αφρικής, Αυστραλίας,
Πολυνησίας κλπ.,θα ιδούμε πως τα πρωτόγονα «καλ-
λιτεχνικά» προϊόντα έχουν άμεση σχέση με την πρα-
χτική υλική ζωή κι ακόμα πως η εργασία προηγήθηκε
απ' το παιχνίδι, το τραγούδι, χορό κλπ. Μ' άλλα λό-
για η οικονομική ενέργεια—όσο πρωτόγονη κι αν ή-
ταν—προηγήθηκε από την Τέχνη. Ο πρωτόγονος άν-
θρωπος δεν έζησε ποτέ σαν άτομο, πάντα ήταν μέ-
λος μιάς ομάδας που τη λέμε ορδή, φυλή, πατριά
κλπ. Και μια που είναι έτσι, είχε μιαν ωρισμένη κοι-
νωνική συνείδηση που εκδήλωσή της ήταν και
η Τέχνη.Ας αναλύσουμε αυτό που λέμε για να κατα-
λάβει ο καθένας αυτό που υποστηρίζουμε. Ξέρουμε
πως αρχαιότατη μορφή της Τέχνης είναι ο χορός,
η μουσική και ως ένα μέρος και το τραγούδι
καθώς και τα σημάδια που έφτιαχναν πάνω σε δέν-
τρα ή σε βράχους οι πρωτόγονοι. Η μουσική όμως
και το τραγούδι στις αρχές αρχές της ανθρώπινης ι-
στορίας δεν ξεχωρίζονταν. Επίσης και ο χορός δεν
ήταν κάτι που γίνεται για αισθητικές απολαύσεις, κι
ούτε ήταν ατομική υπόθεση—όπως θέλουν να πουν
μερικοί—αλλά πάντα ήταν εκδήλωση ομαδική. Στην
πρώτη λοιπόν εμφάνιση του χορού, της μουσικής κλπ.
η Τέχνη αντανακλά την κοινωνική ζωή, και μάλιστα
η πρωτόγονη Τέχνη έχει άμεσα ωφελμιστικό χαρα-
κτήρα και μόνο αργότερα, πολύ αργότερα, ο πολιτι-
σμένος πια άνθρωπος, αντικρύζει με διαφορετικό τρό-
πο το πρόβλημα της Τέχνης, γιατί στη χωρισμένη σε
τάξεις κοινωνία με αναπτυσμένη τεχνική κλπ. η επί-
δραση της οικονομίας πάνω στην Τέχνη δε γίνεται
άμεσα, ενώ αντίθετα η πάλη των τάξεων επιδρά πά-
νω στην ανάπτυξη της Τέχνης, της φιλολοχίας και
γενικά του πνευματικού πολιτισμού.

Στην άποψη, αυτή υπάρχει μια «σοβαρή» αντίρρη-
ση από μέρους των ιδεαλιστών. Ξεκινώντας απ' το
φαινόμενο του παιχνιδιού που παρατηρείται και
στην ανθρώπινη κοινωνία και στα ζώα, λένε πως το
παιχνίδι είναι όχι μόνο προγενέστερο της εργασίας
αλλά και είνε εντελώς αυτότελο φαινόμενο. Την

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ: Λ. ΠΑΥΛΙΔΗΣ—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ—Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΣ — Γ. ΜΑΙΝΑΛΟΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ—Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ — ΓΕΡ. ΑΜΠΑΤΗΣ — Γ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΕΑΣ—Τ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΣΑΚΙΡΗΣ—ΚΟΥΛΗΣ ΖΑΜΠΑΘΑΣ—ΓΙΑΓΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

ιδεαλιστική αυτή θεωρία την διατυπώσανε ο Κάντ και ο Σίλλερ υποστηρίζοντας πως το παιχνίδι είναι μια απασχόληση ευχάριστη αυτή καθ'εαυτή στον άνθρωπο και το ζώο και γι' αυτό δεν αποβλέπει σε κανένα πρακτικό σκοπό. Την άποψη αυτή τη δέχτηκαν και ο Μπύχερ, ο Σπένσερ, ο Γκρότσε και άλλοι και είναι σήμερα παραδεχτή από τους οπαδούς της ιδεαλιστικής αντίληψης για την καταγωγή της τέχνης. 'Αρα κατ' αυτούς το παιχνίδι είναι προγενέστερο και άσχετο από την εργασία και συνακόλουθα η τέχνη παλαιότερη από την παραγωγή χρήσιμων αντικειμένων. Αντίθετη άποψη υποστήριξε ο γερμανός φιλόσοφος Βούντ. «Το παιχνίδι είναι το παιδί της εργασίας», τόνισε, και αυτό το δέχτηκε ο Πλεχάνωφ και το απόδειξε κι όλας στις λαμπρές μελέτες-του για την Τέχνη.

Το ότι βλέπομε κορίτσια και αγόρια που δεν παίρνουν μέρος στην παραγωγή (και στις πρωτόγονες κοινωνίες και στις πολιτισμένες) να παίζουν, να χορεύουν, να τραγουδούν, να ζωγραφίζουν κτλ, αυτό δεν αποδειώνει πως το παιχνίδι είναι μια αυτή καθ'εαυτή ευχαρίστηση. Για μικρά παιδιά που παίζουν ή τραγουδούν ή χορεύουν μι μ ο υ ν τ α ι τους μεγαλύτερους τους. 'Επειτα και κάτι άλλο: άν τα ζώα παίζουν, κι αυτό δεν είναι απλώς μία ευχαρίστηση που αισθωνονται. Αν το παιχνίδι των ζώων δεν είχε ωφελιμιστικό χαρακτήρα, αν δεν εξυπηρετούσε τον οργανισμό-τους δεν θα έπαιζαν. Τα ζώα κάνουν κάθε τι που τα εξυπηρετεί. Εκείνο λοιπόν που πρέπει να ξεχωρίσουμε εδώ είναι τούτο. Τα παιχνίδια των ζώων έχουν βιολογική σημασία γιατί σ' αυτά η παραγωγική εργασία είναι άγνωστη ενώ στον άνθρωπο το παιχνίδι πρέπει να εξετάζεται από την άποψη του κοινωνικού των χαρακτήρα μία που-ο άνθρωπος όπως είπαμε είναι κοινωνικό ζώο, ζει σε ομάδες και όχι μόνο έχει τα χέρια-του ως εργαλεία αλλά και έφτιαξε και νέα εργαλεία για να εξυπηρετηθεί. Δεν πρέπει λοιπόν να τα υ τ ι ζ ο μ ε το παιχνίδι με την τέχνη. Το παιχνίδι είναι μόνο μία από τις πλευρές της τέχνης μία από τις μορφές που εμφανίζεται η τέχνη όχι όμως αυτό καθαυτό τέχνη. Και δεν πρέπει ακόμα να χαρακτηρίζομε το παιχνίδι σαν φαινόμενο α υ τ ό τ ε λ ο, γιατί υπάρχει συγγένεια τέχνης και παιχνιδιού. Συμπέρασμα: το ό,τι στο ά τ ο μ ο το παιχνίδι προηγείται από την εργασία δε σημαίνει κιόλας πως το ίδιο συμβαίνει και κ ο ι ν ω ν ι κ ώ ς.

Είπαμε πίο πάνω πως η τέχνη στις πρωτόγονες κοινωνίες ήταν αντανάκλαση της κοινωνικής ζωής και ότι έχει ωφελιμιστικό χαρακτήρα. Αυτό δεν είναι δύσκολο ν' αποδειχθεί γιατί υπάρχουν άφθονα τα στοιχεία που μας βοηθούν για να βγάλομε ένα σωστό συμπέρασμα από τη μελέτη-τους. Οι πολεμικοί χοροί των αγρίων που συνοδεύονται με παλαμάκια, με φωνές, με πρωτόγονα όργανα ντομ ντάμ κλπ., εξυπηρετούν τους πολεμικούς σκοπούς της δοσμένης ορδής, ενώ άλλοι χοροί που αναπαριστούν το κυνήγι, το ψάρεμα κλπ. εξυπηρετούν τις παραγωγικές εργασίες. Αργότερα πάλι όταν ωρισμένες φυλές πέρασαν σε ανώτερο στάδιο κοινωνικού βίου, στη γεωργία φτιάχτηκαν ειδικά τραγούδια, όπως τα τραγούδια της δουλειάς (θερισμού, τρύγου κλπ.) που ο ρυθμός-τους ταίριαζε με τις κινήσεις της τέτοιας ή τέτοιας κοινωνικής παραγωγικής εργασίας και τα

Ο ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Βαθιά στο ρέμα η λυγαριά μοσχόβολη φουντώνει, στις βατομάνες ξάνθισεν ο αγούρμαστος καρπός, ψηλά στη λεύκα αναρριγούν οι ασημωμένοι κλώνοι κι απο των θάμνων την καρδιά ξεπνέει ένας σκοπός.

Κάποιο κοπάδι αργόπορο περνάει στο μονοπάτι, λές φοβισμένο ανηφοράει στην ξάγναντη πλαγιά, σε μία βιασύνη όπου κεντάει το νυχτοστρατολάτη προφταίνει ωχρό το σούρουπο κι αναστερη βραδιά...

Τώρα μία τόλμη όπου ξοφλά κι αποξεχνιέται η μνήμη όξω από βλέφαρα κλειστά, που ο φόβος τα κοιμά, αναδρομεί ο Κωνσταντής προς τ' άδειο στενωρόμι και πάει με νου και με καρδιά ριζά προς τα γκρεμά.

Και πάει! Μιά φλόγα που τον καίει, μια-ν-έγνια όπου τον λυώνει φτερά στα πόδια-του έδεναν και σαν πουλί πετά, κι ως βγαίνει προς τα ξάγναντα, κι ως την κορφή ζυγώνει λαφρανασάινει ανέφοβος κι άντρίκια περπατά.

Κι αναδρομεί ο Κωνσταντής και δρασκελάει αφάνες, μεθάει, ρουφώντας ευωδιές, κι απ' άγριο χαμοήλι... κι εδώ που τον προσπάντησαν φωληές οι ανταρτομάνες, συγχωρωτάν κι αυτιάζονται σταυραδερφοί και οι φίλοι.

Γ. ΜΑΙΝΑΛΟΣ

«λόγια»-τους ήταν φωνές —φθόγγοι που προκαλούνταν ακούσια κατά την εκτέλεση της δουλειάς. 'Αρα ο ρυθμός, όπως απόδειξε ο Κάρλ Μπύχερ αναπτύχθηκε σύγχρονα με την εργασία σαν οργανωτική μάλιστα αρχή. Σε καμιά γλώσσα οι λέξεις που αποτελούν μία πρόταση δεν αραδιάζονται ρυθμικά. Ο πρωτόγονος άνθρωπος απ' τις σωματικές κινήσεις πάνω στη δουλειά που ήταν ρυθμικές και εχτελούνταν από πολλούς μαζί έδωκε ρυθμικό τόνο και στις φωνές που συνόδευαν τις διάφορες αυτές κινήσεις και με τον καιρό και στα λόγια που έλεγε κατά την εργασιακή του απασχόληση. 'Ετσι «το μυστικό της στιχουργίας βρίσκεται στην παραγωγική δράση» λέει πολύ σωστά ο Μπύχερ.

Απ' όσα είπαμε ίσαμε δώ βγαίνει τώρα ένα άλλο συμπέρασμα πως α σκοπός της Τέχνης στις πρωτόγονες κοινωνίες ήταν να δημιουργήσει ενιαία ψυχική διάθεση σαν προετοιμασία για ωρισμένες ενέργειες και πράξεις της ορδής.

Δέν είναι όμως μόνο ο χορός, η μουσική και το τραγούδι που έχουν τέτοια καταγωγή. Και οι άλλες μορφές της Τέχνης έχουν τις ρίζες-της στην κοινωνική πράξη. Η αρχική μορφή της ζωγραφικής, η διακοσμηση, έχει την αρχή της στην αγγειοπλαστική. Λαοί που δεν έφτασαν σε κάποια βιοτεχνία, που δεν αναπτύξαν δηλαδή την τεχνική-της ώστε να μπορούν να φτιάξουν ωρισμένα είδη χρήσιμα για την καλύτερη διαβίωση της φυλής-τους δεν μπορούν νάχουν διακόσμηση. Μόνο έφτιαχναν σημαία με τον ένα ή άλλο τρόπο πάνω σε πέτρες — βράχους ή σε κορμούς δέντρων για να υποβοηθούν την μνήμη-τους. Απ' τα σημάδια αυτά αναπτύχθηκε παραπέρα σε ανώτερο στάδιο κοινωνικής εξέλιξης, η διακοσμηση και γεννήθηκε η γραφή. Φως φανερό λοιπόν πως οι εικαστικές Τέχνες έχουν την καταγωγή-τους σε πρακτικούς σκοπούς. Ξέρομε ακόμα πως οι Τέχνες αυτές, στην πρώτη πρώτη περίοδο της διαμόρφωσης-τους είναι καθαρά νατουραλιστικές, αναπαριστούν δηλαδή τα πράγματα όπως είναι. Αργότερα όμως με την κοινωνική διαφοροποίηση με τη δημιουργία δηλαδή της ταξικής κοινωνίας, παρατηρήθηκε η στυλιζαρισμένη διακόσμηση και παράλληλα τα συμβολικά ιχνογραφήματα και σχεδιάσματα που αντανακλούν την ψυχολογία της κυρίαρχης τάξης που με τη νέα τούτη εξελιγμένη τεχνολογία θέλει να κρατήσει σε απόσταση τις καταπιεζόμενες μάζες, τυποποιώντας τα πρόσωπα των αρχηγών του κράτους του ήρωος, θεούς, κλπ. ώστε να μη μοιάζουν με το παράστημα ή την έκφραση των ανθρώπων του λαού. Και η γ λ υ π τ ι κ ή επίσης μία τέτοια ανάλογη καταγωγή έχει. Ο Τάκιτος περιγράφοντας τους πρωτόγονους Γερμανούς μας πληροφορεί πως μεταχειρίζονταν πολεμικές μάσκες για να τρομοκρατούν τους εχτρούς.

Γενικό συμπέρασμα: 'Όπως απόδειξε ο μεγάλος ρώσος μαρξιστής Πλεχάνωφ στηριγμένος πάνω στις ειδικές εργασίες και μελέτες του Βούντ, του Μπύχερ, του Χιόρνε, Βαλλασέκ κ.ά. οι πρωτόγονες μορφές της τέχνης πρέπει ν' αναζητηθούν στις πρακτικές ανάγκες της ζωής των αγρίων ή καθυστερημένων λαών. Η Τέχνη στις κοινωνίες αυτές εξαρτιέται ά μ ε σ α από τις παραγωγικές συνθήκες της ορδής. 'Όσο όμως η ανθρωπότητα ανεβαίνει σ' ανώτερα σκαλοπάτια εξέλιξης, τόσο η τέχνη απομακρύνεται από τις πρακτικές ανάγκες της κοινωνίας και η καλλιτεχνική δημιουργία φαίνεται σα να είναι «αυτόνομη» και «ανεξάρτητη» από το κοινωνικό περίγυρο.

ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ

Άρθρο του ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

Ο ΤΙΤΛΟΣ δεν είναι για κανένα διήγημα μ'επίφαση πρωτοτυπίας. Προκειται απλούστερα, για μια σελίδα απ' τον αγώνα του βουνού. Σχέδια είναι ο γνωστός όρος της ζωγραφικής. Και Δημήτρης ήταν το ψευδώνυμο του καλλιτέχνη, που έτυχε να τον γνωρίσουμε εκεί πάνω κι εμείς. Αυτός ο λόγος κυριώτερα μας παρακινεί να του αφιερώσουμε και το σημερινό σημειώμα-μας, μ'ολο που υπάρχουν άλλοι πιο αρμόδιοι τεχνοκρίτες για τη δουλιά ενός ζωγράφου. Αλλά, όταν αυτοί σωπαίνουν αδιάφορα ή μένουν απληροφόρητοι κι οι ίδιοι, πέφτει στους άλλους το χρέος να μιλήσουν, έστω και χωρίς το κύρος του ειδικού.

Το χειμώνα λοιπόν του 1943, που ήταν ένας απ' τους πιο σκληρούς για τον πληθυσμό και τ' αντάρτικο της ορεινής Ηπείρου, μας έκανε την εμφάνισή-του στα χιονισμένα Τζουμέρκα ένας λίγο περίεργος ελασίτης, ντυμένος βέβαια χακί, αλλά όχι ένοπλος, κοντακιανός στο ανάστημα, με λεπτό πρόσωπο και μία χλωμάδα συμπαθητική που έδειχνε άνθρωπο πολιτείας. Ο επισκέπτης αυτός, που είχε κρεμασμένο απ' τον ώμο-του αντί άλλο όπλο ένα πέτανο σακούλι δεν ήταν άλλος από τον επιλεγόμενο Δημήτρη. Λίγες πληροφορίες μάθαμε άκρες μέσες γι' αυτόν. Αθηναίος την καταγωγή, ανειμής του περιφημού Γεράσιμου Βώκου, είχε πάει κι ο ίδιος στο Παρίσι να σπουδάσει ζωγραφική. Από εκεί βρέθηκε ανακατωμένος με τους κοινωνικούς αγώνες κι έκανε ένα διάστημα εξορία ή φυλακή. Εκεί μάλιστα είχε πάθει και η υγεία-του λίγο. Τώρα είχε ανεβεί κι όλο στα βουνά, μαζί με τόσους άλλους λαϊκούς αγωνιστές, και υπηρετούσε στο Γενικό Στρατηγείο, στο καλλιτεχνικό τμήμα. (Αυτοί οι αγριάνθρωποι είχαν, βλέπετε, καιρό ν' ασχολούνται και με την καλλιτεχνία!) Αποκει είχε έρθει τώρα αποστολή, αυτός μ' έναν άλλον, εφοδιασμένοι με ανάλογο υλικό, για να κινηματογραφήσουν πρόσωπα, σκηνές, τοπία του αγώνα. Έκαμαν αρκετή εργασία στα μέρη-μας καθώς και σ' άλλες περιοχές της Ελεύθερης Ελλάδας και θα ήταν αληθινά εθνική απώλεια αν αυτές οι σπουδαίες ζωτανές μαρτυρίες δεν έγιναν τρόπος να διασωθούν μες στις τόσες περιπέτειες και αναταραχές του πολύμορφου πολέμου που εξακολουθεί να μας βασανίζει ακόμα.

Κοντά στην κύρια ασχολία-του αυτός ο ντελικάτος, μικρόσωμος άνθρωπος που είχε μέσα-του τη φλόγα της τέχνης, το δαιμόνιο της δημιουργίας, δεν έπαυε να κρατάει σε προχειρα χαρτιά σκίτσα από καπεταναίους και αντάρτες, συνδέσμους, τηλεφωνητές, φορτωμένες γυναίκες, αντιπροσωπευτικές ψυσιονωμίες και χτυπητές φυγούρες απ' όλη εκεί-

νη την ολοζώντανη, αεικίνητη πανσπερμία που συγκροτούσε και παισίωνε το λαϊκό-μας στρατό. Εκεί, σ' ένα απ' τα καμένα χωριά, δέν είχαμε ούτε δωμάτια ούτε τραπέζια στη διάθεσή-μας. Όλα γίνονταν στο πόδι και στο γόνα. Μ' αυτή τη μέθοδο εργάστηκε αναγκαστικά κι ο Δημήτρης. Έπιανε όποιον τύχαινε μπροστά-του, όποιον του χτυπούσε στο μάτι και τον υποχρέωνε σ' ακινησία, που οι ασυνήθιστοι και πολυάσχολοι εκείνοι άντρες δύσκολα την υπόμεναν. Με λίγες μολυβιές, συγκεντρώνοντας όλη του την ενέργεια στο βλέμμα, τους αποτύπωνε κιόλα στο χαρτί. Ρίχναν κι εκείνοι μία ματιά, χαμογελούσαν για την ομοιότητα και λέγανε κάτι, έτσι απο αμηχανία:

— Ε, και τίθα τα κάμεις αυτά;

— Κάποτε θα χρειαστούν, χαμογελούσε ο καλλιτέχνης.

Κι είχε το σκοπό-του, όπως αποδείχτηκε. Αφού τα γλύτωσε απο καταστροφή την επαύριο της Βάρκιζας καθώς γυρνούσε στην Αθήνα και του τάπιασαν στο δρόμο, μας παρουσίασε πριν απο ένα χρόνο περίπου τον πρώτο-του τόμο. Λεύκωμα του Αγώνα τ' ονομάζει. Και βάνει τώρα τ' ονομά-του ακέριο: Δημήτρης Μεγαλίδης. Οι τυχεροί που διαθέτουν χρήματα σ' αυτούς τους ανάποδους καιρούς, μπορούν ν' αποκτήσουν ένα τέτοιο κιμήλιο της αντάρτικης ζωής. Αλλά οι περισσότεροι απ' όσους θάπρεπε να τ' αγοράσουν και ίσως ούτε το έχουν ιδεί. Εξάλλου τόσοι και τόσοι απο τους φυσικούς αγοραστές-του λείπουν στα μπουντρούμια, στα ξερονήσια, ακόμα και απάνω στα βουνά. Οι άλλοι, οι ελεύθεροι να πούμε, γυρίζουν στην Αθήνα καυμένοι, άνεργοι, παρίες, χωρίς να διαθέτουν ούτε τα μέσα ούτε τον καιρό για να ξεφυλλίζουν λευκώματα. Και τέτια έντυπα στοιχίζουν ακριβά με τις τόσο υψημένες τιμές των τυπογραφικών.

Η συλλογή αυτή του Μεγαλίδη — ένα μέρος μονάχα του συνόλου — είναι κάτι το μοναδικό και στη σύλληψη και στην εκτέλεση-της. Δεν είναι μόνο οι δυσκολίες που είχε να ξεπεράσει για να συλλέξει επιτόπου το υλικό-του, γνήσιο κι ακριβό, αλλά και η απώλεια του χρόνου που έπρεπε να πάρει για να το διασώσει απο τα χέρια βανδάλων. Και σταματούμε μονάχα στο σημείο που χρειάστηκε να το τυπώσει. Με τί κεφάλαια θα γινόνταν αυτό; Αν τα πλήρωνε όλα στους τεχνικούς, απαιτούνταν ολόκληρη περιουσία. Τότε αυτός ο χλωμός, ο αδύνατος άνθρωπος βρήκε την υπομονή να επιτελέσει ένα άλλο κατόρθωμα. Σκύβοντας ολημέρα στη μοναχική κάμαρά-του επίμονος, προσεχτικός, ακατάβλητος, ξεσηκωνε μία μία τις ίδιες εκείνες γραμμές

απάνω στο μέταλλο. Έμαθε ο ίδιος επιτήδες χαλκογραφία! Έτσι το μεγαλύτερο μέρος απ' τα έξοδα είχε εξουδετερωθεί. Τα υπόλοιπα βρέθηκαν απ' τις οικονομίες φιλόστοργης αδερφής, μιάς εργαζόμενης κοπέλας. Το χαρτί δόθηκε με πίστωση. Κι έτσι βγήκε το βιβλίο, ανώτερο απο κάθε προσδοκία. Όσο να γίνουν όμως αυτά, με το καθημερινό σκύψιμο και το τρέξιμο στα τυπογραφεία ο ευαίσθητος οργανισμός του καλλιτέχνη δέχτηκε νέον κλονισμό. Σφράγισε ένα έργο τέχνης με το αίμα της καρδιάς-του.

Τι περιέχει τώρα το λεύκωμα; Οι χαλκογραφίες-του και οι λίγες ξυλογραφίες αγκαλιάζουν με το πρώτο όλα σχεδόν τα στοιχεία του αντάρτικου, στρατό και πολίτες, απο την εκρηχτική προσωπικότητα του Άρη, άξονα και μαγνήτη μαζί, ως την ανώνυμη γυναίκα του Μετσόβου με το κεφάλι της 'Ηρας και το αρχαϊκό τσεμπέρι. Τα πρόσωπα μιλούν, οι τραχιές όψεις με τις γενειάδες και τα φυσεκλίκια μας φέρνουν σε μιά άλλη εποχή, σ' έναν κόσμο που μας φαίνεται πια μακρύνος, ενώ τον ζούσαμε ως τα πρόπερι μ' όλα τα δυνατά-μας. Αυτοί οι αξιωματικοί, οι καπεταναίοι με τα ψευδώνυμα, οι αστηρητοί Μαυροσκοφίδες είναι ο καθένας-τους απο μία ζωντανή ιστορία. Εκείνον τον καιρό γινόταν στην ύπαιθρο μία κοσμογονία και όλα έπαιρναν νέο νόημα, νέο σχήμα. Παράγοντες αυτής της αλλαγής ήταν, τόσο τα κεφάλαια — στρατηγοί, δεσποτάδες, οπλαρχηγοί, όσο κι ο ξεσηκαμένος λαός που ζητούσε διπλή λευτεριά. Στον τόμο τούτον υπάρχουν περισσότερο οι πρώτοι, απεικονισμένοι με ρεαλισμό, με πιστότητα, μα δεν ξεχνιούνται κι οι άλλοι, μονάδες απο το πλήθος, που φυλάγονται πιο πολύ για τα ερχόμενά τεύχη.

Γενικά το λεύκωμα του Μεγαλίδη αποτελεί ένα ζωντανό μνημείο, μια ασύγκριτη πινακοθήκη για όσους θέλουν να θυμηθούν ή να γνωρίσουν μία εποχή που αποτελεί το κορύφωμα της ένδοξης πορείας του έθνους-μας. Δεν πιστεύω να με παρασύρει στην κρίση-μου το προηγούμενο της φιλίας, αλλά ελπίζω πως ανάλογη με την ιστορική, την επικαιρική, θα είναι και η καθαυτό καλλιτεχνική αξία του έργου. Κι ούτ' έχει πολλή σημασία αν σήμερα με το βρुकολάκισμα νεκρών θεσμών και αντιπροσώπων-τους, οι άνθρωποι της αντίστασης βρίσκονται σε διωγμό και τα έργα-τους τσαλαπατιούνται. Ζυγώνει ο καιρός που με τη νίκη του λαού κάθε άξιο θα πάρει τη θέση-του και οι τεχνίτες οι αφοσιωμένοι στην υπόθεση της προόδου θα ενισχυθούν ώστε να εκπληρώσουν στο ακέριο την αποστολή-τους. Όσο για σήμερα το παράδειγμα του Δημήτρη ασ πάρει μπροστά στα μάτια-μας τη σημασία που έχει — σαν πράξη αυτοθυσίας ενός αγνού ιδεολόγου. Αυτό θα είναι και για τον ίδιον η μεγαλύτερη ικανοποίηση και αμοιβή, αφού δε μπορεί να γίνει τίποτε άλλο απο μέρους μας απέναντι του.

ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΤΗΜΑ

Διήγημα του Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗ

Ο ΣΤΑΥΡΟΣ γεννήθηκε τη χρονιά που τελειώσε ο πρώτος μεγάλος πόλεμος. Οι άνθρωποι ήταν σαν τα χαμένα πουλιά. Οι άντρες γυρνούσαν από το μέτωπο μέσα στα χαλασμένα τραίνα νησιτικοί και κουρελιασμένοι. Τότε γύρισε ο πατέρας-του. Το δεξί-του πόδι ήταν κομμένο λίγο πάνω από το γόνατο, και στο στήθος κρεμόταν ένα σιδερένιο-παράσημο. Στο σπίτι ήταν απλωμένη η δυστυχία, που μόλις άνοιξαν την πόρτα για να βγει ο πατέρας που πήγαινε στον πόλεμο.

Ο Σταύρος δέν κατάλαβε στην αρχή. Άπλωσε τα δυο-του χέρια προς το γερασμένο άνθρωπο που στηριζόταν στα ξύλινα δεκανίκια και περίμενε. Είδε τη μάνα-του που έκλαιγε κι άρχισε να κλαίει κι αυτός. Έτσι έγινε η γνωριμία πατέρα και γιού.

Στη σπίτια που κατοικεί η δυστυχία, τα χρόνια φεύγουν ακουδίζοντας. Ο Σταύρος έβλεπε τον πατέρα-του που δούλευε όλη τη μέρα μέσα σε μιά τρύπα που του είχαν δώσει σε μιά γωνιά κάποιου φαρδιού δρόμου κι αναρωτιόταν γιατί να μην κάνουν μεγαλύτερη την τρύπα αυτή αφού είναι τόσο μεγάλος ο δρόμος.

Πολλές φορές το παιδί έβλεπε τη μητέρα του να κάθεται και να χαϊδεύει το κομμένο πόδι του πατέρα και να κλαίει και καταλαβαίνει πως κάτι κακό είχε συμβεί εκεί που έλειπε πριν γεννηθεί αυτός.

Είχε γίνει δέκα χρονώ. Το περίπτερο που είχαν δέν μπορούσε να θρέψει το σπίτι. Η μάνα-του καθόταν όλη τη μέρα συλλογισμένη κι αμίλητη. Όλα σα να ήταν παγωμένα. Έβλεπε τον παλιό στρατιώτη να κοιτάζει κάπου κάπου το σιδερένιο παράσημο ώρα πολλή κι έπειτα να το κλείνει μέσα στο μικρό βελούδινο κουτί και να το παρατάει σα να το σιχαινόταν.

— Επειδή σου κόψανε το πόδι σου δώσανε, αυτό το σταυρό, πατέρα; ρώτησε κάποτε.

— Δέν ξέρω! έκαμε απότομα ο πολεμιστής και σηκώθηκε. Τα μάτια-του είχαν βουρκώσει.

Μια μέρα έπεσε στο κρεβάτι. Το κορμί του αδυνάτιζε αδυνάτιζε και τα χέρια-του ψίλαιναν, κι όταν τ' άπλωνε ήταν σαν ένα κοκκινωπό γλυμμένο κόκκαλο.

Εκείνους τους φριχτούς μήνες της αρρώστιας του πατέρα τα πράγματα του μικρού περίπτερου πουλήθηκαν και φαγώθηκαν. Το ίδιο το περίπτερο πέρασε σε άλλα χέρια για να πληρωθούν οι γιατροί και τα γιατρικά.

Τίποτα. Το χειμώνα, όταν έπιασε το μεγάλο κρύο, μέσα στο άδειο και παγωμένο δωμάτιο ο πατέρας ξεψύχησε. Τον ετάπλωσαν στο νεκροκρέβατο και του έβαλαν στο στήθος το παράσημο -ης αντρειάς.

Το παιδί κοιτάζε ό' αυτά. Είχε μπει στα δεκατρία κι άρχισε να τα καταλαβαίνει. Παρακολούθησε κρυφά από τη μάνα-του τη φτωχική κηδεία και είδε το μαύρο χόμα να σκεπάζει τ' αδύνατο κορμί. Δέ βάσταξε και κυλίστηκε χάρω μέσα σε λυγμούς. Το βράδυ, όταν γύρισε στο σπίτι, ρώτησε τη μητέρα-του.

— Γιατί δέν τον έσωσαν τον πατέρα οι γιατροί;
— Γιατί τον έφαγε ο πόλεμος.
— Και γιατί γίνεται ο πόλεμος, μητέρα;
— Για να πουλάνε τα όπλα-τους οι πλούσιοι.
— Κι αφού τον έφαγε ο πόλεμος, γιατί οι γιατροί τον παίδεψαν τόσο;

— Γιατί οι γιατροί θέλουν να σώνουν τους ανθρώπους, είπε βαρεμένη. Άφησε-με ήσυχη, παιδί-μου.

Πήγαινε στην έχτη δημοτικού. Συλλογιζόταν πως έπρεπε να γίνει γιατρός όταν μεγαλώσει για να μην αφήνει τους ανθρώπους να βασανίζονται.

— Γιατρός θα γίνω, μητέρα, είπε.
Γέλασε πικρά η μάνα. Ήτανε δυό. Κι ο ένας ήτανε για τον άλλο. Πώς να μη γελάσει;

Το σπίτι είχε αδειάσει. Η μητέρα και ο γιός αργά αργά τραβούσαν για το θάνατο. Εκείνη βγήκε στις ξένες δουλειές και καταστάλαξε σ' ένα πελώριο περιβόλι, που οι κυδωνιές και οι μηλιές ήταν πλημμυρισμένες από καρπούς.

Πολλές φορές το παιδί βοηθούσε τους ανθρώπους του

περιβολιού να μαζέψουν και να τοποθετήσουν τα κίτρινα κυδωνία, τα κοκκινοπράσινα μήλα και τ' αχλάδια στα κασόνια και στα κοφίνια που φεύγανε για την αγορά.

Πόσο χαϊρόταν να βρίσκεται μέσα σ' εκείνο τον ολοπράσινο παράδεισο που οι πεταλούδες πετούσαν παιχνιδιάρικα μέσα στα πυκνά φυλλάματα, κι ύστερα όταν ερχόταν το κατακαλόκαιρο ευχαριστιόταν να ακούει το χαρούμενο τζιτζικα ή να ξεπλώνει και να παρατάει τη ματιά-του για ν' αγκαλιάσει το θαλασσί χαλί των χαμηλών φυτών που σκέπαζε τη μαύρη γής και την έκαινε να φαίνεται σαν γαλήνια θάλασσα.

Του φαινόταν πως είχε γίνει άντρας αυτή την ώρα κι ήθελε να ζήσει σ' όλη-του τη ζωή εκεί μέσα. Τώρα δέν ήθελε να γίνει γιατρός για να σώσει τους άρρωστους ανθρώπους, θα γινόταν καλός περιβολάρης και θα μάζευε τα φορτώματα τα φρούτα και τα λαχανικά για να τα στέλνει στους ανθρώπους. Ναι, έτσι έπρεπε να γίνει...

ΕΙΧΑΝΕ περάσει δυό χρόνια από το θάνατο του πολεμιστή πατέρα. Ακόμη πήγαινε στο σχολείο ο Σταύρος. Η μητέρα είχε σκοπό να τον σπουδάσει. Η ίδια είχε γεράσει πολύ από τα βάσανα και τη σκληρή δουλειά μέσα στο χτήμα. Το πεσί-της κήκε από τον ήλιο και σκλήρυνε. Τα χέρια-της ήταν γιομάτα κάλους από την αξίνα και στα πόδια-της φαινόταν μαζεμένες φλέβες και της πουνούσαν τις νύχτες.

Ο μικρός την ένιωθε που τεντώνονταν όλη τη νύχτα και στριφογύριζε στο κρεβάτι σιγοβογγώντας.

Είχε μπει ο Σεπτέμβρης. Ο γλυκός φθινοπωριάτικος αγέρας χάιδευε τα χαμηλά κλώνια. Το περιβόλι αυτόν τον καιρό είχε πολλές δουλειές. Τα μισοατρυγέτα αμπέλια απλώνονταν χρυσά στον απέραντο κάμπο και η γής περίμενε το όργωμα. Ο ουρανός βούρκωνε έριχνε λίγη βροχή και ξανακαθάριζε. Όλα έπρεπε να γίνουν γρήγορα. Ο βαρύς χειμώνας καθόταν σε μιά γωνιά και παραμόνευε.

Τ' αφεντικό έκοβε βόλτες κι έκαμε παρατηρήσεις. Για μιά στιγμή στάθηκε μπροστά στην κουρασμένη μάνα.

— Φέτος θα τον κάνουμε και το Σταύρο περιβολάρη, είπε απότομα. Θα σε ξελαφρώσει κι εσένα. Μεγάλωσε πιά.

— Μπά, έκανε αδιάφορα η μητέρα. Όσο ζώ θα τον σπουδάξω.

— Κολοκύθια. Τι να τα κάνει τα γράμματα; Άμα έχει καλή δουλειά όλα είναι δικά-του.

— Άσε να το σκεφτώ, είπε πάλι αδιάφορα η μάνα.
— Σκέψου-το, χήρα, κι αύριο μου λές.

ο ο ο

Η μιά μέρα ακολουθούσε την άλλη σα μιά απέραντη και μαύρη αλυσίδα. Πήγαινε να φύγει ο Σεπτέμβρης. Ο αγέρας ήτανε ακόμη χλιαρός. Τ' αραιά κίτρινα φύλλα άρχισαν να σκεπάζουν τη γής. Όμως το εργατικό κομμάτι έξω κάτω από τις μεγάλες δράνες που δέν είχανε μαζευτεί τα χρυσόμαυρα σταφύλια.

Μικρό μονότονο ροχαλητό ακουγόταν από τα κρεβάτια των κουρασμένων ανθρώπων που μαρτυρούσε τον βαθύ-τους ύπνο. Μέσα σ' εκείνη τη γλυκειά νύχτα η μητέρα εξαγρυπνούσε. Δέν μπορούσε να χωρέσει ο νους-της πως ήτανε δυνατό το χαρούμενο παιδί που μέχρι χτές το βράδυ έπαιζε κυνηγώντας πεταλούδες θα δινόταν από αύριο στο ζυγό σαν το νέο ζώο, για να σκληρύνει και το δικό-του το πεσί σαν το δικό-της και να ροζιάσουν και να πληγιαίνουν τα χερίά-του. Για μιά στιγμή σκέφτηκε.

— Μήπως μεγάλωσε ο Σταύρος-μου και πρέπει να δουλέψει;

Μα θυμήθηκε τους άλλους εργάτες, που δούλευαν χρόνια μαζί στο ίδιο χτήμα, στη σκληρή γής κι όμως ήτανε τόσο ξένοι από αυτήν όσο και την πρώτη μέρα που δρασκελίσαν το κατώφλι της μεγάλης ξύλινης πόρτας. Γέριναγαν και θα πέθαιναν μέσα στη φτώχεια και στην κακομοιριά.

— Όχι, έκανε με πείσμα. Ο Σταύρος δέ θα γίνει περιβολάρης. Θα μάθει γράμματα.

Ανασήκωσε σιγά το σκέπασμα του κρεβατιού, κοίταξε τ' απαλό πρόσωπο του γιού-της, το χάιδεψε και

το σκέπασε πάλι σα να φοβόταν μην πάθει τίποτε από την υγρασία της νύχτας.

— Όχι, όχι, ξαναφώναξε μέσα στον ύπνο-της σα να παραμιλούσε.

Πέρα μακριά ρόδιζε ο ορίζοντας. Ένας ένας πεταγόταν από τα κρεβάτια-τους οι εργάτες. Ο νοικοκύρης έκοβε βόλτες φωνάζοντας. Για μιά στιγμή στάθηκε μπροστά στη γυναίκα.

— Ε, χήρα, τί σκέφτηκες; Ο γιός-σου μεγάλωσε πιά.
— Σκέφτηκά να τον σπουδάσω.

— Να τον σπουδάσεις; Και πώς θα τον σπουδάσεις, χήρα; Άν σπουδάσαν όλοι, τί θα γινόταν η γής;

— Να μείνει στη γής ο δικός-σου γιός. Εσύ γιατί τον σπουδάσεις;

— Αστεία είσαι, χήρα. Κοίταξε. Όλο τούτο το χτήμα είναι του γιού-μου. Τούτα τα ζώα που βόσκουν πέρα στο λιβάδι δικά-του. Αυτοί που σπέρνουν και θερίζουν για λογαριασμό-του δουλεύουν. Κι ο γιός-σου αργά γλήγορα εργάτης δικός-του θα γίνει. Γι' αυτό τον σπουδάσω. Εσύ τί έχεις για το γιό σου;

— Για το γιό-μου; Έχω τα χέρια-μου που σου σπέρνω και θερίζω τη γής του γιού-σου, τα χέρια-μου που κλαδεύω τα δέντρα-σου και τρυγώ τα αμπέλια-σου. Έχει τα δικά-του χέρια που θα κάνει τη γής να δώσει καινούρια βλαστάρια. Χωρίς αυτά τα χέρια δέν θα υπήρχε τίποτα δικό-σου και του γιού-σου.

— Ναι, χήρα, έκαμε θυμωμένος ο νοικοκύρης. Όμως εμένα δέ μου χρειάζονται τα χέρια-σου. Φύγε. Ή και οι δυό-σας στο χτήμα ή κανείς.

Η μάνα δέ μίλησε πιά. Μάζεψε τα λίγα κουρέλια-της πήρε το παιδί κι έφυγε.

Ο αγέρας φυσούσε σιγά κι η απαλή αύρα έφερνε τις μυρωδιές από τ' ανθισμένα λουλούδια.

Μάνα και γιός δρασκελίσαν πάλι το κατώφλι της μεγάλης ξύλινης πόρτας που έκλεισε αργά πίσω-τους.

Άνοιξαν ξανά το μικρό δωμάτιο που είχανε χτίσει κάμποσα χρόνια πριν. Είχε πέσει το βράδι.

ΧΕΙΜΩΝΑΣ βαρύς είχε έρθει και το χιόνι σκέπασε τους δρόμους, τις αυλές, τα κεραμίδια. Πολλές φορές, όσο βαστούσαν οι μικρές χειμωνιάτικες μέρες, ο Σταύρος είδε τα βάρβαρα μπράτσα των ανθρώπων να βγάζουν από τη χαμηλή πόρτα τα λιγοστά πράγματα που είχανε μείνει και να πετούν πάνω στο τραπέζι μερικά βρώμικα χαρτονομίσματα που δέν έφταναν ούτε για λίγες μέρες. Πεινούσαν.

Τις μέρες που ο ήλιος χάιδευε τις πιασμένες πλάτες των ανθρώπων η μάνα ξενοδούλευε. Σάπισαν τα χέρια-της στις ξένες πλύσεις. Μα τίς μέρες που ο βοριάς σφύριζε αγριεμένος δέν μπορούσε ούτε να σηκωθεί από το κρεβάτι. Τα πόδια-της πριζόταν.

— Μητέρο, είπε μιά μέρα ο Σταύρος. Δέν αξίζει να πεινάμε. Θα πάω να δουλέψω. Δέν μπορώ να μάθω γράμματα μ' αυτή τη φτώχεια. Το βλέπεις καθαρά.

Η μητέρα δέ μίλησε. Το έβλεπε τώρα. Το είχε σκεφτεί μέρες και νύχτες και χίλιες φορές μ' εσα στην απελπισιά-της είχε περάσει έξω από το χτήμα μα δέν τόλμησε να μπει μέσα και να φωνάξει μετανοιωμένη:

— Δίκιο έχεις, αφεντικό. Μεγάλο δίκιο. Ο Σταύρος μπορεί να γίνει περιβολάρης.

Δέν τόκαμε. Βαστούσαν ακόμη τα χέρια-της και έπρεπε να την υπολογίζουν.

Κι άλλες πάλι φορές, όταν παράδερνε άνεργη και νησιτική μέσα στους απέραντους δρόμους, σκεφτόταν πως αν έπιαναν δουλειά αυτή κι ο γιός-της μπορούσαν να ξεπερισσέψουν κάτι και ν' αγοράσουν ένα κομμάτι της αργότερα. Ένα κομμάτι γής δικό-τους καταδικό-τους μέσα σ' αυτόν τον κόσμο που υπάρχουν τόσο δυστυχισμένοι. αφού τα χέρια, τα χέρια που τα δημιουργούν όλα, τα θέλουν οι άνθρωποι μόνο και μόνο για να τα στραγγίζουν.

Πήραν αργά το δρόμο για το χτήμα. Ο αγέρας πάλι φυσούσε απαλά κι έφερνε τις μυρωδιές απ' τ' ανθισμένα λουλούδια.

Τ' αφεντικό έκοβε βόλτες και χαϊρόταν τ' ανθισμένα δέντρα. Γύρισε το βλέμμα και την κοίταξε. Χαμογέλασε. Ύστερα σα να ήτανε σίγουρος της μίλησε.

— Καλά έκανες και ήρτες. Ρίξε τα πράγματά-σου εκεί και πιάστε δουλειά. Θα πεθαίνατε από την πείνα. Σκύψανε το κεφάλι.

(Το τέλος στο ερχόμενο)

ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΕΝΤΑΥΡΟΙ

Ρήγας για νάσαι, διαμάντια σωρό
σου μόχθου σου βάζε το ατίμητο στέμμα,
κάνοντας ό τι πατείς καρπερό,
χτυπώντας ασχήμια και ψέμα.
Σαν σκήπτρο, σαν μάνας μαστός και ντουφεκι
του τίμιου σου ιδρώτα το σύνεργο ας στέκει.

Ίδιο καρπίζεις: στα σκότη της γής
βουλιάζοντας, πλούτη θαμμένα να πάρεις,
κι αν σιγολάμνης σε φέγγος αυγής
ρυθμών μουσικών κυνηγάρης.
Οι ρίζες, κι αν κάτω τις έταξ' η μοίρα,
γεννούν μ' ηλιαχτίδες οπώρες και μύρα.

Μόνος μην είσαι, καθώς καλαμιά
στον κάμπο, που φρίσσει σε μάνητ' αγέρα,
δρυς που βιγγιίζει σε νύχτια ερμηιά
κι αστρόβολων σχίζ' η φοβέρα.
Στης ζήσης το μάγο αργαλειό, που πυκνώνει
τους χτύπους, ας γίνης υφάδι—στημόνι.

Μη σε μεθύση το εξάισιο κρασί
του τώρα, ξεχνώντας πως δένεις αιώνια
άλυσο μέσα στις φλέβες, χρυσή:
παππούδες κι αγέννητα εγγόνια.
Σε μάρμαρ' ολάσπρο, με χνούδι από κύκνο,
πελέκησε μνήμα κι ετοιμάζε λίκνο.

Πάντα σκοπός, με τα μάτια στηλά,
να στέκης, φρουρώντας το ανθρώπινο χρέος,
είτε γλυκειά ροδαυγή σου γελά
ή νύχτας σε ζώνει το δέος.
Κι αν ένας ζυγώση, κι αν 'ρθουν λεγεώνες,
το σύνθημα ζήτα, που ώρισαν οι αιώνες.
(Απόσπασμα) ΓΕΡ. Π. ΑΜΠΑΤΗΣ

ο ο ο

ΑΔΕΡΦΙΑ, ΤΟΥΤΗ Η ΓΗΣ

Αδέρφια, τούτη δω της γής η άκρια,
χόρτασε πια με αίμα και με δάκρια!

Το ξαίρω πως σε ράπισαν και γύρισες
την άλλη παρειά. Μα δέν τους φτάνει,
το ξύδι κι η χολή που σε ποτίσανε.
Μόνο το αίμα-σου μπορεί να τους ευφράνει!

Κι αν ξένοι μισοφόροι σε σταυρώσανε
κι αγκάθινο σου βάλανε στεφάνι,
για σένα που κατάργησες το θάνατο,
ο θάνατος τη δύναμή-του χάνει.

Αδέρφια, τούτη δω της γής η άκρια,
χόρτασε πια με αίμα και με δάκρια!

Απρίλης 1947 ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΕΑΣ

ο ο ο

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Οι δρόμοι είναι καλά σημαδεμένοι
Κι αλάργα ο βέβαιος θάνατος προσμένει.
Του Κρέοντα το σκληρό κι άδικο νόμο
στον παιδικό, κουρέλι, σέρνεις-σου ώμο.

Νύφης οι πόθοι αγνάντια-σου υψωμένοι,
μα εσύ, στ' άρμα του Χρέους ανεβασμένη
με την αντρικία-σου φωνή, όλο τρόπο
του τύραννου μοιραίο ανείς το δρόμο.

Του Πολυνεϊκή ύπνο βαθύ θ' αδράξει
τώρα η ψυχή. Και τη Θήβα θ' ανάψει
της ανταρσίας αστρογραμμένη η πράξη.

Το τόξο-της η Μοίρα έχει πια γράψει
και στις οδύνης την κορφή απομένει
να σε δούμε του Χάροντα Ερωμένη

ΤΑΚΗΣ ΚΑΡΒΕΛΗΣ

Ο ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Μελέτη του ΣΤΑΥΡΟΥ ΤΣΑΚΙΡΗ

ΟΛΟ το δράμα της ζωής του Π. μας το δίνει ο ίδιος μέσα στα Γράμματα που έστειλε στον πατέρα του και στους φίλους του. Ο κ. Μερλιέ που τα δημοσίεψε, εδώ και χρόνια, με μια διαφωτιστική εισαγωγή, πρόσφερε ανεκτίμητα στοιχεία. Μέσα στα λιγόλογα και απέρριπτα γράμματα καθρεφτίζεται όλη η εσωτερική ανησυχία του παιδιού που ξεκινάει από το νησί του για να σπουδάσει και παλεύει με χίλιες δυσκολίες. Μα κείνο έχει βάλει ένα στόχο και δεν εννοεί να τον εγκαταλείψει. Έχει βαθεία συναίσθηση για το έργο του, για το ταλέντο του. Ούτε μια στιγμή δεν απολημονάει τη ροπή της ψυχής του.

Όταν μια φορά τον είδε—το γράφει ο Νιρβάνας—ο Συγγρός που ήταν τραπέζιτης και μεγάλος ευεργέτης (φαίνεται πως τους λογοτέχνες δεν τους πολυχώνευε) τον πέρασε για ζητιάνο! Ο Νιρβάνας απάντησε στον τραπέζιτη πως κάνει λάθος, κι ότι ο άνθρωπος εκείνος ήταν ο μεγαλύτερος πεζογράφος, μα ο συνομιλητής του μετρούσε τον κάθε άνθρωπο από το καλό ντύσιμο (μήπως το ίδιο δε γίνεται και σήμερα;) και τους καλούς τρόπους. Ο Παπαδιαμάντης θα του απάντησε με την αδιαφορία του, που είναι ένα δυνατό όπλο, ίσως το μοναδικό, όταν βρισκόμαστε μπροστά σε ανθρώπους με τη νοοτροπία του Συγγρού.

Οι άθλιες οικονομικές της ζωής του στην Αθήνα του δημιουργούν μια νοσταλγία, που όμως μένει πάντα ανεκπλήρωτη. Το ξαναγύρισμα στο νησί είναι μια λύση. Η αγνή και ποιητική του ψυχή κουρασμένη και ταλαιπωρημένη γιατί δεν μπορεί να προσαρμοστεί στο ρυθμό της ζωής που ολοένα αλλάζει. Μέσα στη ρομαντική και γεμάτη μεγαλοιδεατισμό Αθήνα, ο Παπαδιαμάντης αντιστέκεται και πλάθει το δικό του όραμα σαν μεγάλος συγγραφέας. Δεν υποχωρεί, η ψυχή του είναι αδιάλλακτη.

Αποφασίζει να γυρίσει στο νησί, να ξεχάσει τις πίκρες που γούττηκε από τους πρωτεύουσάνους! Μα και στο νησί δεν είναι όλα ρόδινα, πως να ξαναγυρίσει φτωχός κι άθλια ντυμένος; Δίχως δίπλωμα και κοινωνική αποκατάσταση; Οι χωριανοί του κι οι δικοί του δεν ξέρουν πως δεν πήρε το δίπλωμα, όχι γιατί δεν ήταν ικανός, μα γιατί όλη τη δύναμη του τη διοχέτευε κάπου αλλού. Αντί να γίνει «διδάκτωρ» της φιλοσοφίας (γεμάτος σχολαστικισμό και πόζα), έγινε διηγηματογράφος και άφησε τα αριστουργήματά του, πλημμυρισμένα από ζωντάνια και ζεστασιά. Πως να τα εξηγήσει αυτά στους απλοϊκούς σκιαθίτες; Να πιά ήταν το δύσκολο πρόβλημα που αντιμετώπιζε ο Παπαδιαμάντης. Αυτά τα ανυπερβλήτα εμπόδια τον κρατούν μακριά από τη γενέθλια γη και δημιουργούν πιά βαθιά τη νοσταλγία. Έπειτα είναι και το άλλο. Στη Σκιάθο μεσολάβησαν περιστατικά που δεν είναι ευχάριστα. Ο πατέρας του πέθανε, οι αδελφές του έμειναν απροστάτευτες, και το πατρικό σπίτι είχε υποθηκευμένο. Από παντού η καταδρομή δέρνει τον Παπαδιαμάντη. Η δόξα ακόμα δεν έφτασε. Εχτός από μερικούς φίλους που κατανοούν την αξία του έργου του, τίποτε άλλο.

Στο νησί ξαναβρίσκει τη γαλήνη που ποθούσε. Κάνει παρέα με ψαλτάδες, με απλούς ανθρώπους και «ποτέ δεν πήγαινε με τους καλούς του τόπου, με τον δήμαρχο, με τον ειρηνοδίκη, με τον τελώνη ποτέ!» (Καρκαβίτσας). Αλλά σιγά σιγά η πλήξη κι η απογοήτευση ζώνουν την ψυχή του. Τώρα δεν είναι παιδί για τον συγκίνητο το ειδυλλιακό κι ήρεμο τοπίο, τα παρέκκλησια κι οι ταρσανάδες. Μέσα του υπάρχει η εικοσαετία της Αθήνας. Γράφει σ' ένα γράμμα του: «Εγώ εκόλλησα εν δυστυχία και δεν ηξεύρω αν θα έλθω γρήγορα στις Αθήνας. Δεν έχω λεπτά ούτε δια να σου στείλω ταχυδρομικώς εκείνα τα χειρόγραφα». Κι αργότερα: «όταν μυρίσει καλοκαίρι, μπορεί κι εγώ ν' αξιωθώ να πατήσω εις τα εδάφη της «Παναρμονικότητας Αθήνας». Κοντά σ' όλα αυτά του έρχεται και νέο οδυνηρό πλήγμα: τρελλαίνεται ο αδερφός του. Και τότε νέο ξεκίνημα για την πρωτεύουσα. Βέβαια γνώρισε βάσανα και πίκρες, μα όσο και νά ναι η ατιμώφαιρα πιστεύει πως θά ναι καλήτερη. Και ξεκινάει πάλι φτωχός.

Στο μεταξύ η ζωή στην Αθήνα πήρε καινούριο ρυθμό.

Τα πρόσωπα άλλαξαν και για να μπορέσει να προσαρμοστεί χρειάζεται συμβιβασμός με τις αρχές του, με τον εσωτερικό του κόσμο. Μα αυτό δε θα γίνει. Δε θα προδώσει τον εαυτό του. Θα σταθεί και πάλι αντίμαχος σε κάθε συνδιαλλαγή. Έχει μέσα στην ψυχή του ένα ιδανικό και με κανένο τρόπο δε θα το αφήσει. Δυό χρόνια συνεχίζει τις προσπάθειες του για να τυπώσει τα έργα του. Η υγεία του χειροτέρευσε και σκέφτεται να ξαναπάρει το καί'κι και να πάει πίσω στη Σκιάθο. Αυτή τη φορά είναι άρρωστος και πικράμένος. Η διαδρομή Αθήνα-Σκιάθο και Σκιάθο-Αθήνα γίνεται πάντα κάτω από καταθλιπτικές συνθήκες. Γράφει στις αδελφές του τούτα τα αποκαλυπτικά: «Κάτι περιμένω εις τας αρχάς της τεσσαρακοστής και ή θα έλθω ή θα στείλω ποσόν τι χρημάτων. (1908) Τότε έγινε τούτο το καταπληχτικό οργανώθηκε μια εσπερίδα στον «Παρνασσό» κάτω από την υψηλή προστασία μιάς πριγκίπισσας, για να ενισχυθεί η μεγαλύτερη νεοελληνική δόξα! Ενώ θα ήταν εύκολο να βγάλουν μια σύνταξη, αν πραγματικά ήθελαν να τον ταχτοποιήσουν. Μα ποιός να τολμήσει μια τέτοια λύση; Ο Παπαδιαμάντης που ήξερε πως οι γιορτές κι οι φέστες ήταν μόνο για να επιδειχτούνε μερικοί, δεν καταδέχτηκε να πάει. Κάθισε μαζί με μιά απλή κι αγράμματη γυναίκα και κουβέντιαζε ρουφώντας το φασκόμηλο και καπνίζοντας το τσιγάρο για να ξεχνάει τα φαρμάκια που του δινε η σκληρή πραγματικότητα.

Γύρισε στο νησί του κι έζησε τα τελευταία χρόνια γράφοντας και μεταφράζοντας. Η εποχή του είναι υπεύθυνη που δεν του έδωσε τα μέσα να ολοκληρώσει το έργο του.

III

ΣΤΗΝ ΠΟΛΥΤΙΜΗ αυτοβιογραφία του μας διηγείται πως από μικρός έγραφε στίχους και δοκίμαζε να γράψει κωμωδίες. Στα 1868 επιχείρησε να γράψει μυθιστόρημα. Και στα 1879 δημοσίεψε το πρώτο του μυθιστόρημα με τον τίτλο «Μετανάστis» («Νεολόγος» της Πόλης) και μέχρι το 1885 γράφει άλλα 4 μυθιστορήματα ιστορικορωμαντικά.

Μέσα σ' αυτά τα μυθιστορήματα τα «όλιγον αυθαίρετα εις τας υποθέσεις των και αφελή εις τα μέσα της αποδόσεως των» (Γερ. Βώκος) συγκεντρώνεται η πρώτη παραγωγή του Παπαδιαμάντη. Όποιος διαβάσει τα μυθιστορήματα αυτά καταλαβαίνει πως ο προσανατολισμός του ταλέντου του δεν είναι σε σωστό δρόμο. Ένα ταλέντο μέσα στις αναζητήσεις είναι δύσκολο να ξεφύγει από αυτό το βασικό κίνδυνο. Παραπλανιέται μέσα στα ρομαντικά μονοπάτια κάμποσον καιρό. Είναι η εποχή που το ιστορικό μυθιστόρημα έχει πέραση και σ' όλη την Ευρώπη και στην Ελλάδα. Ο Παπαδιαμάντης στα 1885 σταματάει αυτόν τον κατήφορο προς το ρομαντισμό. Δεν τον ικανοποιεί; Τόν ξεπέρασε; Βρήκε τίποτε καινούριο η διψασμένη ψυχή του;

Δυό χρόνια δε δημοσιεύει τίποτε δικό του. Μόνο μεταφράζει. Έτσι του δίνεται ευκαιρία ν' ανανεώσει τον προσανατολισμό του. Η επαφή του με τα ξένα πεζογραφικά ταλέντα είναι το κίνητρο για τη νέα του στροφή στην τέχνη του. Αναμεσα στ' άλλα μεταφράζει το Ντίκενς και το Ντοστογιέφσκι. Το «Εγκλημα και Τιμωρία» το μεταφράζει ολόκληρο. Αυτή του η γνωριμία με τους γίγαντες είναι ευεργετική. Αρχίζει και γράφει διηγήματα μικρά και με υποθέσεις από τη ζωή. Πολλές φορές χρησιμοποιεί για υλικό στα διηγήματα του τις πλούσιες αναμνήσεις από την παιδική του ζωή.

Κάποιος είπε «πως η σπουδαιότητα ενός λογοτέχνη εξαρτιέται από δυό εντολώς μεταβλητές προ'υποθέσεις: την ποιητική του δύναμη και την ανθρώπινη και ιστορική σημασία του θέματος του».

(Το τέλος στο ερχόμενο)

ΤΟ ΣΑΚΚΙ ΜΕ ΤΑ ΚΕΦΑΛΙΑ

Διήγημα του ΚΟΥΛΗ ΖΑΜΠΑΘΑ

Τίποτα δε μήναγε πως στο σπιτικό της μάνα—Θεωνιάς θάπεφτε τις μέρες κείνες ένα τέτοιο κακό. Όλα κύλαγαν όπως πάντοτε. Το καντήλι αναβε στα κονίσματα. Το σκαρθί στο κλουβί του κίτρινο και μικροκαμωμένο έστεινε τις τρίλλιες του στην αντικρηνή καρδερίνα που λιάζονταν κι αυτή στο κλουβί της πάνω απ' το πορτί του καφενέ της γειτονιάς. Ο γάτος μαχμουρλής νιβότανε γλύφοντας την πατούσα του κι η μάνα—Θεωνιά έπλεκε πίσω απ' το παραθύρι της περιμένοντας τον κανακάρια της, το Βασίλη. Μα κείνο Θέ μου συχώρα με—δεν ήτανε με τα καλά του. Όλος ο κόσμος κλειδαμπαρώνονταν τούτες τις δύσκολες μέρες στο σπίτι του απ' το φόβο του μακελλάρη κι αυτός το δικό του.

—Μάνα, άσε με μένα. Σ'υ με γέννησες με βύζαξες και μ' ανάστησες μα έχω και μιάν άλλη μάνα πιο τρανή. Αν πεθάνω γι' αυτήν χαλάλι στο γάλα που μούδωκες. Κι η μάνα Θεωνιά όλο έπλεκε, όλο αναβε το καντήλι της κι όλο μουρούριζε προσευκές και παράκλησες.

Νύχτα σκοτάδι. Ο αγέρας έριχνε τη βροχή ριπές ριπές στα κανάτια του παραθυριού της μάνα-Θεωνιάς, μα κείνη ορθή πίσω του αφουγκράζονταν το κάθε πέρασμα την κάθε περπατησιά. Αχ! και πότε νάφτανε ο Βασίλης της. Σαν έρχονταν τότε σύχαζε.

—Α'ντε, γιέ μου, α'ντε, καρδούλα μου λυπήσου με την έρημη και μαζέψου νωρίς. Μα κείνος το δικό του.

Άσε με, μάνα, κι έχουμε δουλειά τώρα. Μιά και καλή θα συχασουμε όλοι μας. Τώρα όμως δουλειά.

Κι άρχιζε να γράφει, να γράφει. Πόσες βολές δεν τον βρήκε έτσι η αυγή!

Κι όλο με το γέλιο κι όλο με το βαθύ στοχασμό στα σκιωμένα του μάτια. Όσπου έφτασε το κακό.

Έπλεκε η μάνα-Θεωνιά, η μπακαλόσουπα χοχλάκιζε στη σιά κι ο γάτος μερέλιαζε. Το σκαρθί έφτιαχνε χωρίστρες στο πουπουλιένιο του στήθος με τη μυτίτσα του, έτσι γιά να το λιμπίζεται η αντικρηνή καρδερίνα. Το καντύλι τρεμόσβυνε στα κονίσματα. Ήσυχια πλέανε όλα. Τίποτα δε μήναγε το κακό.

Ός την ώρα που ένα βρόντημα τέντωσε την πόρτα και στο έπα της φανήκανε ένα τσούρμω γερμαναράδες με μπότες και με κράνη. Μπροστά όπως πάντοτε ο σπιούνος ντυμένος πολιτικά, με τραγιάσκα και μ' ένα σακκί γιομάτο στον ώμο. Πίσω του οι μπουκές των ντουφεκιών.

Η μάνα-Θεωνιά τάχασε. Πάνιασε και την περιχυσε η τρομάρα του θανάτου. Έμεινε άλαλη στη γωνιά της. «Θέ μου και Κύριε. Σαν πόσα κεφάλια νάχει τούτο το τσουβάλι. Φύλαξε τα παιδιά του κοσμάκη, και το παιδί μου, Μεγαλόχαρη».

Οι άλλοι μπήκανε μέσα. Γιόμισε ο αγέρας από αιματίλα και βαρβαροσύνη. Μα...—θάμα μέγα—τι σό'ι γερμανοί ήσαντε τούτοι. (Ποιός είδε ήλιο τη νυχτιά κι αστρί το μεσημέρι;) που ξανακούστηκε γερμανοί και μαυριδεροί; Γιατί—ναι—όλοι ήσαντε σταρόχρωμοι σαν να τους γέννησε ρωμιά.

—Πούν' ο γιός σου; της έκανε ο σπιούνος με μιάν αγρίλα που σ' έπιανε σύγκρυσ. Κρύος ίδρωσ την περιχυσε τη μάνα-Θεωνιά. Κροταλίζοντας κι όχι μιλώντας τους αποκρίθη πως έλειπε, πως ήτανε στη δουλειά, στ' αργαστήρι.

—Ποιά δουλειά μαρβέ σάψαλο;

Αναποδογύρισαν τις καρέκλες περνώντας και κάνανε γης μαδιάμ το φτωχικό της. Δε βρήκανε τίποτα έξω απ' τα κουρέλια τους. Ένα τενεκέ μοναχα ξετρυπώσανε με κόκκινη μογιά κι ένα πινέλλο.

—Όστε έτσι; μ' αυτά γράφει στους τοίχους;

—Όχι, γιέ μου. Βάψαμε το σεντούκι μας, πού χε κοριάσει

—Πάψε γριά ψέφτρα. Τόνα σου ποδάρι τόχεις στο λάκκο και μας τσαμπουνάς τόσα ψέματα. Κοριούς ε; Σαν τον κοριό θα σε λιώσω κάτω απ' την πατούσα μου!

—Όχι γιέ μου, όχι. Για τους κοριούς είναι.

Της δώσανε μια σκουντιά και την σαβουρντίσανε σεμια γωνιά. Κείνη σωριάστηκε σαν άδειο τσουβάλι χωρίς να βγάλε κιχ.

—Λέγε μας πού ναι, της ξανάκανε ο σπιούνος, και τι δουλειά κάνει τις νύχτες που λείπει γιατί αν δεν το πεις κόιτα...

Και της δείξανε τη νηστική μπούκα του ντουφεκιού. Κείνη ούτε να σηκωθεί μπόραγε ούτε να μιλήσει. Ο α-

ΟΙ ΟΥΝΝΟΙ ΠΕΡΑΣΑΝ...

Συντρίμμα, απόγνωση οδυρμός!
Οι Ούννοι πέρασαν κι απ'εδώ...
Να οι τάφοι! Τα αίματα, οι φωτιές
του ολέθρου τά σημάδια!
Σύγκορμη η πλάση αναριχεί
στου σπάραγμού την επωδό
λύκοι λυσσαν τα βράδια.

Μυριάδες κοιτώνται οι νεκροί
μέσα στους δρόμους δώθ' εκεί,
και νοιώθεις να σε πνίγουνε
και σε του Ζόφου οι κρίκοι,
κόλαση η ζωή που ξεπερνά
του Δάντε τη φανταστική,
στην αγωνία, στη φρίκη!

Φαντάσματα, βрукόλακες
είνε οι ζωές που τριγυρνούν
σκελετωμένες κι έντρομες
με τα Σ. Ο. Σ. στα μάτια
την εναγώνια επίκληση
οι αγέρηδες σκορπών,
σε όλα της γής τα πλάτια.

Μήτε χορτάρι βρίσκουν πιά...
Πεινούν, πεινούν, πεινούν!
μάτια κοιτούν με ψέμματα
τη πείνα να ημερώσουν
που σαν θεριό λυσοσμανά
και τους δαγκώνει, πως πονούν!
Αχ! δε θα ξεημερώσουν...-

Έχουν ξεσπάσει και τα μπλόκ...
πένθημα σήμαντρα χτυπάν.
Να και οι τσολιάδες όπου χωριούν
μπρός τους οι γενιτσάροι,
σφάζουνε νιές, γέρους και νιούς,
και άλλους στα κάτεργα τους παν,
που λέγονται Χα'ιδάρι!

ΓΙΑΓΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

γέρας ανοιγόκλεινε με βρόντο την πόρτα. Ο γάτος είχε τσουτιάσει σε μια κώχη. Το σκαρθί από ψηλά έγερνε περιεργα το κεφαλάκι του λες κι ήθελε και κείνο να μάθει τα καθέκαστα. Η μάνα-Θεωνιά ούτε μίλαγε ούτε νόγαι τίποτα.

Το μυαλό της είχε πάψει να δουλεύει. Μονάχα μπροστά της μια εικόνα θαμπόφεγγε μέσα από χιλιάδες κίτρινα αστρουλάκια που μπιρμιλιζανε μπρος στα μάτια της. Ο Βασίλης.

—Λέγε της ξανάκανε ο άνθρωπος με το σακκί στον ώμο. Λέγε και γρήγορα ειδή αλλιώς... και της ξανάδειξε τις μπουκές.

Γυρίζοντας κατά τη μεριά των γερμαναράδων: —Σκοτώστε την του είπε αν δεν μαρτυρήσει το μέρος και τους άλλους.

Μα τότε έγινε θάμα. Κείνη τινάχτηκε ολόρθη. Άστραψε στα μάτια της μια δυνατή φλόγα και τους φώναξε περήφανα:

—Ε, λοιπόν σκοτώστε με. Δε ξέρω τίποτα. Ούτε πού ναι το παιδί μου. Αν σας κάνει καρδιά ρίξτε μου. Εγώ δεν έχω να πω τίποτε. Φεύγει ο γιός μου. Που να βρώ τα ποδάρια για να τον κυνηγήσω που πάει;

Τότε ο άνθρωπος παράτησε το σακκί και με τρεμολιάρικη φωνή της χά'ιδεψε ευλαβικά τα άσπρα της τσουλούφια.

—Μάνα-Θεωνιά εσένα θέλαμε. Είσαι η μάνα του Βασίλη μας.

Και γυρνώντας προς τους...γερμαναράδες.

—Συναγωνιστές είπε είχε δικίο ο Βασίλης. Εδώ θα τον στήσουμε. Ανοίχτε το τσουβάλι.

—Ναι...ναι...συναγωνιστή κάνανε με μιάς οι γερμαναράδες... Μπράβο θειά!

Μέσα απ' το σακκί με τα κομμένα κεφάλια της μάνας-Θεωνιάς—που κρατούσε ο σπιούνος ανασύρθηκε τότε μια παράξενη μηχανή απ' αυτές που δουλεύανε μερονύχτα στα ταπεινά καγώγια και αποτύπωναν τις μυριάδες λόγια, πούγραφε ο Βασίλης της μάνα Θεωνιάς, κι όλοι οι Βασίληδες της μάνα-Ελλάδας.

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΓΝΩΜΕΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ μετριοφροσύνη! Έτσι πρέπει να τιτλοφορηθεί ή εισήγηση του κ. Σκίπη για το έπαθλο Παλαμά, όπου δε μπορεί να ξεφύγει απ' τον πειρασμό να μη μιλήσει για τον εαυτό του και για αντιστασιακά ποιήματα του. «Ποτέ ελληνικά ποιήματα δεν είχαν τόσο πλατειά και τόσο αστραπιαία απήχηση», διαπιστώνει ο ίδιος. Πρόκειται για τα ποιήματα εκείνα που εκδόθηκαν πέρι με πρόλογο—όχι του Βαλερί πιά ούτε Αββά Μπρεμόν, αλλά του Μακαριωτάτου Δαμασκηνού («κρίμασιν—ή...χρήμασιν—οίς οίδε Κύριος»).

Ο ΒΑΡΒΟΓΛΗΣ είναι ένας πνευματικός εργατής που στον τομέα της μουσικής έχει προσφέρει πολλά. Χρόνια διαβάζουμε και τις κριτικές του πάνω σε θέματα της ειδικότητας του. Μονάχα ο κ. Π. Χάρης (αλήθεια τι θερμός κήρυκας της «ελευθερίας»!) έκανε αγώνα για να μη γίνει μέλος ο Βάρβογλης, μαζί μ'έναν άλλο νέο μουσικοκριτικό, το Φ. Ανωγιανάκη, στην «Ένωση Ελλήνων Μουσικών θεατρικών κριτικών». Στην ανελεύθερη αυτή πράξη συμπαραστάτης στάθηκε και ο Άλκης Θρύλος που κι αυτός είναι οπαδός της «ελευθέρης» Τέχνης. Αν βέβαια οι κριτικοί δεν είχαν τα τυπικά προσόνσα, τότε το ζήτημα θα ήταν απλό, μα εδώ αποκλείονται μόνο και μόνο για τα πολιτικά τους φρονήματα! Η άυθαιρεία αυτή προκάλεσε μεγάλη αγανάκτηση. Μάλιστα ο Ροδάς σε ένδειξη διαμαρτυρίας παραιτήθηκε από μέλος της Ένωσης.

ΑΦΗΝΙΑΣΜΕΝΟΣ στον κατήφορο που πήρε ο ποιητής του κάρου κ. Μανώλης Κανελλής, χυδαίος υβριστής των πάντων ανέκαθεν, στρέφει τώρα τα βέλη του κατά του κ. Π. Χάρη. Τον κατηγορεί, ούτε λίγο ούτε πολύ ως κρυπτοκουκέ, καταγγέλλοντάς τον και στο υπουργείο Παιδείας που ενισχύει το περιοδικό του. Ο λόγος είναι ότι στη «Νέα Εστία» δημοσιεύτηκε μια νεκρολογία... ευνοϊκή για τον Καρβούνη. Μα η πραγματική αιτία είναι άλλη: η αποδοκιμασία μιάς αληθινά βάρβαρης συλλογής του από τον εναγόμενο Π. Χάρη. Θαυμάστε ύψος αρετής «εθνικοφρόνων»!

Ο ΡΟΜΑΙΝ ΡΟΛΛΑΝ στα ελληνικά είναι ένα γεγονός που πρέπει να τονιστεί. Ο εκδοτικός οίκος Γκοβόστη τήλμησε και τύπωσε το κλασικό έργο του γάλλου συγγραφέα «Ζαν Κριστώφ» σε επιμελημένη έκδοση και μετάφραση πιστή. Η Γαλλική λογοτεχνία πάντα είχε μεγάλες συμβάσεις στη χώρα μας, Ο Ρολλάν με τα άρθρα του και με το ηθικό του ανάστημα στάθηκε ένας δάσκαλος που ενθουσίασε τη νεολαία και τη δίδαξε το δρόμο για την αλήθεια και τον ανθρωπισμό. Σήμερα που η ανθρωπότητα βρίσκεται σ' ένα κρίσιμο σημείο η φωνή του ανθρωπιστή συγγραφέα είναι ενισχυτική σ' όλους εκείνους που πολεμούν για μια ελεύθερη ανθρωπότητα.

Η ΑΜΟΙΒΗ του λογοτέχνη στη χώρα μας είναι πενιχρή. Όταν όμως ο λογοτέχνης, χάσει ο,τι πολύτιμο του χάρισε η φύση: την ανεξαρτησία του, τότε το πράγμα αλλάζει. Να ένα χτυπητό παράδειγμα: ο Μελάς (ακαδημαϊκός) πληρώθηκε για δύο του βιβλία ομιλίες 500.000 δραχμές από το Ραδιοφωνικό Σταθμό, όχι γιατί έγραψε κανένα αριστούργημα, μα αντίθετα γιατί δουλώθηκε, έγινε κράχτης ενός κόσμου που πεθαίνει. Να γιατί πληρώθηκε με τρόπο αρχοντικό.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ της Αρχαίας Φιλοσοφίας του Γιάνη Κορδάτου είναι ένας σταθμός μέσα στα Ελληνικά γράμματα. Το συνιστούμε θερμά.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Π. ΚΕΡΑΣΣΩΤΗ «Συνθετικές Ύνες»

Ένα βιβλίο στη δημοτική με θέμα επιστημονικό. Αυτό που πριν πενήντα χρόνια το θεωρούσαν ουτοπία, γιατί όλοι πίστευαν πως η δημοτική γλώσσα δεν είναι ικανή να εκφράσει τη δύσκολη επιστημονική ορολογία, κατανικήθηκε και σήμερα πολλά επιστημονικά βιβλία τυπώνονται σε δημοτική γλώσσα. Το βιβλίο του Κερασσώτη είναι ένα κατόρθωμα άξιο μεγάλης προσοχής. Το θέμα του πολύ δύσκολο και για να κατανικήθουν όλες οι εκφραστικές διατυπώσεις για επιστημονικούς όρους που πρώτη φορά χρησιμοποιούνται σε ελληνικό επιστημονικό κείμενο, χρειάστηκε μεγάλη και επίμονη προσπάθεια. Και στο τέλος έχουμε ένα επιστημονικό βιβλίο με στρωτή κι επιμελημένη γλώσσα που είναι θρίαμβος για τη γλώσσα του Λαού. Για το επιστημονικό περιεχόμενο του βιβλίου δεν είμαι ειδικός για να πω τη γνώμη μου, εκείνο που πρέπει να σημειώσω είναι πως με τις «Συνθετικές Ύνες» του κ. Κερασσώτη γνωρίσαμε από τα μυστήρια των επιστημών και τούτο γιατί ο συγγραφέας έχει μέθοδο, έχει γλαφυρότητα και σε συναρπάζει, μολονότι το θέμα του είναι αυστηρά επιστημονικό, το κατανοούμε.

ο ο

ΝΟΤΗ ΡΥΣΣΙΑΝΟΥ «Εφτά Σκαλοπάτια»

Ο συγγραφέας του βιβλίου δεν είναι πολύ γνωστός. Έχει τυπώσει ως τώρα την «Πορεία του Σάλιαγκα» ένα πεζογράφημα αξιοπρόσεχτο και μια πλακέτα ποιήματα με τον τίτλο «Παραμύθι της Σκλαβιάς» που έχουν ευαισθησία και λυρισμό. Το νέο του βιβλίο είναι κι αυτό μια μεγάλη δυνατή εξόρμηση—γιατί δεν πρέπει να το κρύβουμε: ο Ρυσιάνος πάει να γίνει ένας πεζογράφος μοντέρνος και ν' αντικαταστήσει όλους εκείνους που χρεωκόπησαν υπερδεμένοι μέσα στους ρωμαντισμούς και στα καιροσκοπικά κόλπα.

Μέσα στα «Εφτά Σκαλοπάτια» ζωντανεύεται υποβλητικά ένας κόσμος με διαφορετικές ιδιοσυγκρασίες. Ο Ρυσιάνος,

χρησιμοποιώντας όλες τις αντιθέσεις που παρουσιάζουν οι ήρωές του, μας δίνει ένα άριστο πεζογράφημα, μιά λεπτά ψυχολογημένη πτυχή της σύγχρονης ζωής, όχι με κοινοτυπίες, αλλά σ' ότι εξαιρετικό μπορεί να συλλάβει ένας πεζογράφος. Η ατμόσφαιρα που κυριαρχεί σ' όλες τις σελίδες του βιβλίου είναι τέτοια που σαγηνεύσει και νομίζεις πως οι ήρωές του είναι κοντά σου, είναι μέσα στον ίδιο τον εαυτό μας. Η Σιδερή, η Μιμόζα, ο Γιωργής, κι όλα τ' άλλα πρόσωπα τ' αποδίνει ο Ρυσιάνος με το δικό του ιδιόρρυθμο τρόπο. Και μπορεί να ικανοποιημένος πως μας πρόσφερε ένα πεζογράφημα που έχει τη δύναμη να επιβληθεί κι έξω από την Ελλάδα και να τιμήσει τη χώρα μας. Δυστυχώς όμως ο Ρυσιάνος δεν είναι πλούσιος, δεν έχει τα μέσα να πληρώσει (τώρα όλα τα «καλόπαιδα» πληρώνουν και μεταφράζονται τα έργα τους κι έτσι ποζάρουν για μεγάλοι δημιουργοί!) και έτσι το βιβλίο του θα διαβαστεί μόνο από το στενό και περιορισμένο κύκλο των αναγνωστών της πατρίδας του. Βιβλίο σαν τα «Εφτά Σκαλοπάτια» σε μίαν άλλη εποχή, που τα έργα των λογοτεχνών θα τα εχτιμούσαν από το βάρος της καλλιτεχνικής αξίας, θα είχε μια υποδοχή τέτοια που θα γέμιζε χαρά την ψυχή του συγγραφέα.

Ο Ρυσιάνος είναι σεμνός και το πάθος του είναι μεγάλο για τη Λογοτεχνία. Έχει έτοιμο ένα μυθιστόρημα με θέμα αντιστασιακό και διηγήματα. Έτσι προσθέτει κι αυτός το λιθάρι του στο οικοδόμημα της Τέχνης, αδιαφορώντας αν αυτή του η προσήλωσή του φέρνει θυσίες και πικρίες. Είναι ένας πιστός που όλα τα προσφέρει. Χρησιμοποιεί το ταλέντο δίχως υστεροβουλία και υπολογισμό. Του σφίγγουμε το χέρι για να τον εγκαρδιώσουμε.

Σ. Τ.

ο ο

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Σάββα Αυγερινού, Πολεμιστές του Ιβάν.

Κ. Αθανασούλη, Το τραγούδι των πέντε ανέμων.

Γ. Ζάρκου, Ο.Σ.Π.Ε.Α. (ομάδα συμβίωσης πολιτικών εξορίστων Ανάφης)

Ουγκό, «Ρουί Μπλας», μετ. Δ. Βερβενιώτη.